

İHYÂU ULÛMİ'D-DİN
İMAM-I GAZÂLÎ

TERCEME: HARUN ÜNAL

İLİM KİTABI / İLMİN FAZİLETİ

ÇELİK YAYINEVİ

İlim Kitabı / İlmin Fazileti - İmam-ı Gazali

İstanbul, 2015

Sertifika no:14710

Yayın Danışmanı

Zekeriya Çelik

Mizanpaj

Çelebi Şenel

Kapak Tasarım

Yunus Karaaslan

ISBN: 978-605-5094-55-3

Baskı-Cilt:

Şenyıldız Yayıncılık

Hediyelik Eşya ve Tekstil San. Tic.Ltd.Şti.

Gümüşsuyu Cad. No.3 K.2 Topkapı/İSTANBUL

Tel: 0 212 483 47 91 Sertifika No: 11964

ÇELİK YAYINEVİ

Ticarethane Sk. No: 19/A Cağaloğlu - İstanbul

Tel: +90 (212) 511 28 11 (pbx) Faks: +90 (212) 511 28 12

www.celikyayinevi.com

İHYÂU ULÛMİ'D-DİN
İMAM-I GAZÂLÎ

TERCEME: HARUN ÜNAL

İLİM KİTABI / İLMİN FAZİLETİ

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

İLMİN FAZİLETİ (DEĞERİ-ÜSTÜNLÜĞÜ).....	13
İLMİN FAZİLETİ HAKKINDA	
HADİSLERDEN ÖRNEKLER.....	18
İLMİN FAZİLETİNE DAİR	
İSLÂM BÜYÜKLERİNİN SÖZLERİ	30
İLM ÖĞRENMENİN FAZİLETİ	37
KONUyla İLGİLİ BÜYÜKLERİN SÖZLERİ	41
HOCALIĞIN (ÖĞRETMENLİĞİN) FAZİLETİ.....	42
KONUya İLİŞKİN HADİSLERDEN ÖRNEKLER	45
BÜYÜKLERİN SÖZLERİNDEN ÖRNEKLER.....	53
İLMİN FAZİLETİNİN AKLİ DELİLLERİ	57

İKİNCİ BÖLÜM

FARZ-I AYN OLAN İLİMLER	67
FARZ-I KİFÂYE OLAN İLİMLER.....	78
İKİNCİ DERECEDEN İLİMLER.....	79
BİRER DEĞER KABUL EDİLEN İLİMLER	80
ARZU EDİLMİYEN İLİMLER	81
MÜBAH İLİMLER	81

ŞER'Î/DİNÎ İLİMLER.....	81
A. TEMEL BİLİMLER.....	82
B. FER'Î/İKİNCİ DERECEDEN OLAN İLİMLER.....	83
C. ÖNCÜLLER/MUKADDİMELER.....	85
D. TAMAMLAYICI TÜRDEN OLAN İLAVE BİLGİLER.....	86
A- İSLÂM.....	92
B- NAMAZ VE ZEKAT.....	95
C- HELAL VE HARAM.....	97
AHİRET İLMİ.....	103
MÜKAŞEFE/İLAHİ SIRLARA VAKIF OLMA İLMİ.....	103
MUAMELE İLMİ.....	110
1- HENDESE-MATEMATİK.....	119
2- MANTIK İLMİ.....	120
3- İLAHİYAT İLMİ.....	120
4- TABİAT İLMİ/FİZİK/FEN.....	121
İSLÂM FAKİHLERİ/ HUKUKÇULARI.....	131
İMAM ŞAFİİ (RADIYALLAHU ANH).....	134
GÖNÜL SIRLARINA VE AHİRET İLMİNE VAKIF BİR BÜYÜK ZAT.....	142
İMAM MALİK.....	149
İMAM AZAM EBÛ HANİFE.....	156
AHMED B. HANBEL VE SÛFYAN-I SEVRİ.....	161

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÂKBÛL OLMAYAN/YERİLEN İLMİN YERİLME NEDENLERİ.....	165
İLİMLERE İLİŞKİN OLARAK DEĞİŞTİRİLEN İSİMLER/ TERİMLERLE İLGİLİ AÇIKLAMA.....	183
1- FIKİH.....	185
2- İLİM.....	193

3- TEVHİD.....	195
4- ZİKİR VE TEZKİR/HATIRLATMA-ÖĞÜT.....	202
A- KISSALAR.....	204
B- ŞİİRLER.....	210
C- ŞATAHAT/ŞATHİYAT.....	212
D- TÂMMÂT/SAÇMA SAPAN İFADELER.....	217
5- HİKMET.....	225
MAKBÛL İLİMLERİN GÜZEL SAYILAN ÖLÇÜLERİ.....	229
A- AZININ DA ÇOĞUNUN DA HOŞ OLMADIĞI İLİMLER.....	230
B- HER BAKIMDAN AZI DA ÇOĞU DA MAKBÛL OLAN İLİMLER.....	231
C- SADECE BELLİ BİR MİKTARI GEREKLİ OLAN İLİMLER.....	232

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARTIŞMA VE CEKİŞMENİN ZARARLARI.....	249
ASR-I SAADET VE RAŞİD HALİFELEK DÖNEMİ.....	251
İŞLERİ BİRBİRİNE KARIŞTIRMAK.....	257
İLMÎ YARDIMLAŞMANIN ŞARTLARI.....	259
MÜNAZARANIN TEHLİKELERİ VE BUNDAN DOĞACAK KÖTÜ SONUÇLAR.....	274
ON TEHLİKELİ SIFAT.....	275

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÖĞRENCİ VE ÖĞRETMENİN/HOCANIN GÖREVLERİ..	297
ÖĞRENCİNİN UYMASI GEREKEN KURALLAR.....	297
İRŞAD EDİCİ HOCANIN VAZİFELERİ.....	337

ALTINCI BÖLÜM

HADİSLERDEN ÖRNEKLER.....	363
BÜYÜKLERİN SÖZLERİNDEN ÖRNEKLER.....	366
GERÇEK ÂLİMLERİN ÖZELLİKLERİ	373
1- İLMİYLE DÜNYALIK PEŞİNDEN KOŞTURMAMALIDIR.....	373
2-SÖYLEDİKLERİYLE YAPTIKLARI ÇELİŞMEMELİDİR.....	389
3-ÂLİM KİŞİ İLİM ÖĞRENİMİNDE VE ÖĞRETMEDE AHİRETİLMİNİ AMAÇLAMALIDIR.....	400
4-İLİM SAHİBİ KİMSE LÜKSE DÜŞKÜN OLMAMALIDIR.....	406
5-ÂLİMLER DEVLET ERKÂNINDAN UZAK DURMALI ...	417
6-İLİM ADAMI FETVA VERME MERAKLISI OLMAMALIDIR	424
7-İLİM SAHİBİ EN ÇOK BATIN İLMİYLE GÖNÜL MURAKABESİNE KENDİSİNİ VERMELİDİR	434
8-İLİM SAHİBİ ZAT/ YAKİNİNİ PEKİŞTİRMEYE TİTİZLİK GÖSTERMELİ.....	441
9-ÂLİMİN KUR'AN AHLAKINDA OLMASI	456
BEŞ AHLAK.....	466
10- ÂLİMİN ŞERRİ BİLMESİ	468
11- ÖZÜ KAVRAMAK.....	473
12- BİDATLERDEN KAÇINMAK	479

YEDİNCİ BÖLÜM

AKIL VE SAYGINLIĞI.....	499
GERÇEK ANLAMDA AKIL VE BÖLÜMLERİ	510
AKIL AÇISINDAN İNSANLARIN FARKLILIKLARI	524
İNSANLARIN KISIMLARA AYRILIŞI.....	531

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

İLMİN FAZİLETİ

İlim kitabını yedi başlık altında inceleyeceğiz.

- 1) İlimin, öğretmenin ve öğrenmenin fazileti
- 2) Farz-ı ayın ve Farz-ı kifâye olan ilimler. Din ilmi noktasından fıkhnın ve kelâmın yeri, ahiret ve dünya ile ilgili ilimlerin açıklanması.
- 3) Halk tarafından din ilimleri diye bilinenlerin aslı. Yerilmesi gereken ilimler ve durumu.
- 4) Tartışmanın tehlikeleri, halkın hilafiyat ve mantık gibi konularla ilgilenme sebepleri.
- 5) Öğretmen ve öğrenci ilişkisi
- 6) İlim (bilgi) ve âlimler (bilginler), dünya ve ahiret âlimleri arasındaki belirgin özellikler.
- 7) Akıl ve değeri, bölümleri, akılla ilgili gelen hadisler.

BİRİNCİ BÖLÜM

İlmin, öğretmenin ve öğrenmenin fazileti, nakil ve akıl açısından ilgili delillerin açıklanması bu bölümde ele alınacaktır.

İLMİN FAZİLETİ (DEĞERİ-ÜSTÜNLÜĞÜ)

Bu konuyla ilgili olarak önce Kur'an'dan deliller sunacağız. Rabbimiz şöyle buyuruyor:

﴿شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُوا الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ﴾

“Allah, adaleti uygulayarak (bütün delilleri getirerek) kendinden başka ibadete layık hiçbir ilah olmadığına şahadet etti (bildirdi). Melekler ve adaletli ilim sahipleri de (buna iman ve ikrar ile şahadet ettiler).”¹

Dikkat edersen şu gerçeği göreceksin, Yüce Allah, hemen âyetin başında zatının varlığına tanık olarak ilk defa kendisini, ikinci olarak meleklerini ve üçüncü olarak da ilim ehlini gösterdi. İşte ey insan, bu şeref ve üstünlük senin değerini artırmada yeter de artar, bu itibarla değerini ve yerini bilmelisin.

Yine Rabbimiz şöyle buyuruyor:

﴿يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ﴾

“Allah sizden iman edenlerle, kendilerine ilim verilmiş olanları derecelerle yükseltir (yükseltsin).”²

1 Al-i İmrân: 3/18.

2 Mücadele: 58/11.

Abdullah b. Abbas (radiyallahu anh) şöyle der:

“Âlimlerin müminlere göre dereceleri, yediyüz derece üstündür. Herbir derece arasındaki mesafe de tam beşyüz yıllık bir mesafedir.”

Yine Rabbimiz şöyle buyurur:

﴿قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾

“De ki: Bilenlerle bilmeyenler hiç bir olur mu?”³

Başka bir âyetinde de şöyle buyuruyor:

﴿إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ﴾

“Allah’dan, kulları içinde, ancak âlimler (O’nun yüceliğini bilenler) korkar.”⁴

Diğer bir âyetinde de şöyle buyurur:

﴿قُلْ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ﴾

«De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak, Allah ve yanında ilahî Kitab’ın ilmi bulunanlar yeter.»⁵

İşte bir başka âyet meali:

﴿قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ﴾

“Kendisinde Kitap’tan bir ilim bulunan kimse (olan Asaf b. Berhiya) da: “Gözün sana dönmeden (gözünü kırpmadan) önce, ben onu sana getiririm” dedi.”⁶

3 Zümer: 39/9.

4 Fatır: 35/28.

5 Ra’d: 13/43.

6 Neml:27/40.

Bu âyette şu gerçeğe dikkat çekilmektedir. Yanında buna ilişkin ilim ve bilgi olan kimsenin böyle bir işi yapabilme gücünün olduğunu gösteriyor. Yüce Allah yine şöyle buyuruyor:

﴿وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَيَلَكُمْ ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِمَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا﴾

“Kendilerine ilim verilenler ise: “Yazıklar olsun size; Allah’ın sevabı (mükafatı), iman edip iyi iş ve hareket yapanlara daha hayırlıdır.” dedi.”⁷

Bu âyette de ahiretin değerinin ve öneminin ancak ilim sayesinde bilinebileceği açıklanmış olmaktadır. Yüce Mevla yine buyurur:

﴿وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ لِنَاسٍ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ﴾

“Bu misaller (var ya), biz onları insanlar için getiriyor, ama onların (inceliğini ve faydasını), âlimlerden başkası anlamaz.”⁸

Yine Allah şöyle buyurur:

﴿وَلَوْ رُدُّوهٗ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أَوْلِيَ الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ﴾

“Eğer onu, peygambere ve o (mümin)lerden emir (ve yetki) sahiplerine döndürüp götürselerdi, onu ortaya çıkaranlar, elbette onlardan o (haberinin aslını) öğrenirlerdi.”⁹

7 Kasas: 28/80.

8 Ankebût:29/43.

9 Nisa: 4/83.

Burada dikkat edilirse, olaylar karşısında hüküm çıkarma ve ictihadda bulunma görevi ilim ehline havale ediliyor. Böylece âlimlerin dereceleri, olaylar karşısında Allah'ın hükmünü ortaya çıkarılmasında peygamberlerin mertebelerine ekleniyor. Nitekim Rabbimizin:

﴿يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُؤَارِي سَوْءَاتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسَ التَّقْوَى﴾

“Ey Ademoğulları! Size ayıp yerlerinizi örtecek bir elbise, bir de süsleneceğiniz kıymetli elbise indirdik (ihсан ettik). Takva elbisesi ise, o daha hayırlıdır.”¹⁰ mealindeki bu âyette “ayıplarınızı örtecek bir elbise” ile “ilim”, ‘süsleneceğiniz kıymetli elbise’ ile kesin manadaki iman yani yakîn, “Takva elbisesi” ile de hâyâ ve ar duygusu dile getirilmektedir, diye de yorumlanmıştır.

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

وَلَقَدْ جِئْتَهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَىٰ عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً
لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾

“Gerçekten biz onlara, öyle bir kitap gönderdik ki, inanacak herhangi bir insan topluluğuna, doğru yolu göstermek ve rahmet olmak için, tam bir ilim üzere onu kısım kısım ayırdık.”¹¹

10 A'raf: 7/26.

11 A'raf: 7/52.

Bir başka âyette de şöyle buyurur:

﴿فَلْتَقَصِّنَ عَلَيْهِمْ بِلِغْمٍ﴾

«Ve elbette onlara olup bitenleri bir ilimle anlatacağız.»¹²

Bir diğer âyet meali de şöyledir:

﴿بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ﴾

«Hayır, o Kur'an, kendilerine ilim verilenlerin sinelerinde parlayan apaçık âyetlerdir.»¹³

Bir diğer âyette ise Rabbimiz şöyle buyurur:

﴿خَلَقَ الْإِنْسَانَ * عَلَّمَهُ الْبَيَانَ﴾

“İnsanı yarattı, ona beyanı (düşüncesini açıklamayı) öğretti.”¹⁴

Yüce Allah, bütün bunları, kullarına lütuf ve ihsanını anlattığı bir sırada açıklamış olmaktadır.

12 A'raf: 7/7.

13 Ankebût: 29/49.

14 Rahman: 55/3-4.

İLMİN FAZİLETİ HAKKINDA HADİSLERDEN ÖRNEKLER

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyuruyor:

«مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ وَيُلْهَمْهُ رُشْدَهُ»

“Allah, kim için hayır dilerse, onu din ilimlerinde bilgin kılar ve ona doğru yolu ilham suretiyle gösterir.”¹⁵

Rasullûllah (sallallahu aleyhi vesellem) yine şöyle buyuruyor:

«الْعُلَمَاءُ وَرِثَةُ الْأَنْبِيَاءِ»

“Âlimler peygamberlerin varisleridirler.”¹⁶

Bilindiği gibi peygamberlikten daha üstün bir merteye yoktur. Dolayısıyla böyle bir mertebeye varis olmaktan da daha yüce bir şereften söz edilemez. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) yine şöyle buyurur:

15 Muaviye'den Buharî ve Müslim rivayet etmiştir. Tirmizî ve İmam Ahmed, İbn Abbas'dan, İbn Mâce de Ebû Hureyre'den rivayet edilmiştir.

16 Ebû Davud, Tirmizî ve İbn Mace rivayet etmişler. İbn Hibban da bu hadisi Sahih'inde Ebû Derdâdan rivayet etmiştir.

«يَسْتَغْفِرُ لِلْعَالِمِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ»

“Göklerde ve yerdeki tüm varlıklar âlim için mağfirette bulunurlar.”¹⁷

Bir kez iyi düşünmek gerekir. Acaba, meleklerin kendilerinin bağışlanmaları için mağfiret dilemesinden daha üstün bir mevki düşünülebilir mi? Beride kişi kendi nefsi ile meşgul olurken, melekler de onun adına mağfirette bulunacaklar.

Rasullûllah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurur:

«إِنَّ الْحِكْمَةَ تَزِيدُ الشَّرِيفَ شَرَفًا وَتَرْفَعُ الْمَمْلُوكَ حَتَّى يُدْرِكَ مَدَارِكَ الْمُلُوكِ»

“Doğrusu hikmet (ilim), soylu kişinin şerefini (saygınlığını) artırır. Köleleri de hükümdarların mertebesine varacak derecede yüceltir.”¹⁸

Bu hadisle burada, ilmin dünyada insana neler kazandıracığına, ilmin önemine işaret edilmektedir. Oysa ki ilmin ahiret hayatında insana kazandıracığı şeylerse hem daha hayırlı hem de süreklidir.

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurur:

«حَصَلَتَانِ لَا يَكُونَانِ فِي مُنَافِقٍ: حُسْنُ سَمْتٍ، وَفَقْهٌ فِي الدِّينِ»

17 Bu hadiste az önce geçen Ebû Derda hadisinin bir bölümüdür.

18 Hadisi Ebû Nuaym “Hilye” adlı eserinde, İbn Abdulberr de “İlim” adlı eserinde, Abdulğani el-Ezdi de “Adabu'l-Muhaddis” adlı eserine Enes’den almıştır.

“İki nitelik var ki, bu ikisi münafık kimsede (iki-yüzlü insanda) bulunmaz. Biri güzel gidişat, huy ve davranıştır, diğeri de dinde derin bilgi ve kavrayış sahibi olmaktır.”¹⁹

Burada bu hadis hakkında sakın yanlış bir yargıya sahip bulunmayasın. Çünkü zamanımızdaki din âlimlerine bakarak, onların nifaklarını, yani münafıklıklarını düşünerek, bu hadisin yanlış olduğu yargısına varmayasın. Çünkü hadiste ifade edilen anlayış ya da fıkıh bilgisi, senin sandığın manadaki bir bilgi değildir. Nitekim ileride bir “Fıkıhın” ya da anlayış ve idrak sahibi olmanın ne anlama geldiğini anlatacağız. Kaldı ki fakih olmanın yani uzak görüşlü ve kavrayış sahibi olmanın en az derecesi, ahiret hayatının dünya hayatından daha hayırlı olduğunun bilincine varabilme hususudur. İşte bu manadaki bir bilgi insanda doğruluk derecesine erişir ve kişide bu bilginin ağırlığı görülürse, o kişi ya da bilgin bundan böyle nifaktan ve riya denen gösterişten kendisini uzaklaştırmış olur.

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) yine şöyle buyurur:

«أَفْضَلُ النَّاسِ الْمُؤْمِنُ الْعَالِمُ الَّذِي إِذَا احتَجَّ إِلَيْهِ نَفَعٌ، وَإِنْ اسْتُعِينِي عَنْهُ أَعْنَى نَفْسَهُ»

“İnsanların en iyisi, kendisine ihtiyaç duyulduğu zaman yararlı olup, kendisine ihtiyaç duyulmadığında ise, ilmiyle kendi kendine yeten inanmış âlimdir.”²⁰

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) yine bir hadislerinde şöyle buyuruyor:

19 Tirmizî bu hadisi Ebû Hüreyre’den almış ve hadis gariptir demiştir.

20 Beyhâkî bu hadisi “Şuabu’l-İman” adlı eserinde rivayet etmiştir.

«الْإِيمَانُ عُرْيَانٌ وَلِبَاسُهُ التَّقْوَى وَزِينَتُهُ الْحَيَاءُ وَثَمَرَتُهُ الْعِلْمُ»

“İman çıplaktır. Onun elbisesi takva, süsü hâyâ ve meyvesi de ilimdir.”²¹

Yine Rasullûllah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur:

«أَقْرَبُ النَّاسِ مِنْ دَرَجَةِ النَّبُوَّةِ أَهْلُ الْعِلْمِ وَالْجِهَادِ: أَمَّا أَهْلُ الْعِلْمِ فَدَلُّوا النَّاسَ عَلَى مَا جَاءَتْ بِهِ الرُّسُلُ، وَأَمَّا أَهْلُ الْجِهَادِ فَجَاهَدُوا بِأَسْيَافِهِمْ عَلَى مَا جَاءَتْ بِهِ الرُّسُلُ»

“Peygamberlik derecesine (mertebesine) en yakın derece ilim ehlinin derecesiyle, cihad ehlinin derecesidir. İlim ehlinin peygamberlik derecesine yakın olma sebebi, halkı peygamberlerin getirdiği nizama çağırmaları, cihad ehlinin peygamberlik derecesine yakınlığıysa, peygamberlerin getirdiği nizama kılıçlarıyla halkı davet etmelerinden (ve onu korumalarından)dır.”²²

Rasullûllah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurur:

«لَمَوْتُ قَبِيلَةٍ أَيْسَرُ مِنْ مَوْتِ عَالِمٍ»

“Kesinlikle bilinmelidir ki, bir âlimin ölümü yanında bir kabilenin ölümü oldukça hafif kalır.”²³

Rasullûllah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyuruyor:

21 Hakim, bunu Tarih-i Nisabur'da Ebû Derda'dan rivayet etmiştir.

22 Ebû Nuaym, bu hadisi İbn Abbas'dan, iffetli âlimin faziletiyle ilgili eserinde zikretmiştir.

23 Taberânî ve İbn Abdulberr, Ebû Derda'dan rivayet ettiler. Hadisin aslı Ebû Derda tarafından bildirilmiştir.

«النَّاسُ مَعَادِنُ كَمَعَادِنِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ، فَخِيَارُهُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ
خِيَارُهُمْ فِي الْإِسْلَامِ إِذَا فَقَّهُوا»

“İnsanlar, tıpkı altın ve gümüş madenleri gibi farklılık gösteren madenlerdir. Bunları cahiliye döneminde en iyileri durumunda olanlar, İslâmiyet’i kabul ettikten sonra da en hayırlısıydılar, yeter ki anlayış ve idrak sahibi olsunlar.”²⁴

Rasullûllah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyuruyor:

«يُوزَنُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَدَادُ الْعُلَمَاءِ بِدَمِ الشُّهَدَاءِ»

“Kıyamet gününde âlimlerin kalemlerinin mürekkebi, şehitlerin kanıyla tartılır.”²⁵

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) başka bir hadislerinde de şöyle buyurur:

«مَنْ حَفِظَ عَلَيَّ أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا مِنَ السُّنَّةِ حَتَّى يُوَدِّيَهَا إِلَيْهِمْ
كُنْتُ لَهُ شَفِيعًا وَشَهِيدًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

“Kim, benim sünnetime ilişkin kırk hadisimi ezberleyip de ümmetime ulaştırırsa, ben de kıyamet gününde ona hem şefaatçi hem şahid olurum.”²⁶

Yine bir başka hadis de şöyledir:

24 Ebû Hüreyre kanalıyla gelen bu hadis Buhârî ve Müslim tarafından rivayet olunmuştur.

25 İbn Abdullberr, Ebû Derdâdan zikretmiştir.

26 İbn Abdullberr “İlim” adlı eserinde Abdullah b. Ömer’den almıştır.

«Ümmetinden kim kırk hadisi ilim olarak edirse, bu kimseyi kıyamet gününde Allah fakih ve âlim olarak huzura kabul eder.»²⁷

H.z. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) yine şöyle buyurur:

«مَنْ تَفَقَّهَ فِي دِينِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ كَفَاهُ اللَّهُ تَعَالَى مَا أَهَمَّهُ وَرَزَقَهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ»

«Kim, Allah'ın diniyle ilgili olarak bilgi edinirse, onun sıkıntısını giderme açısından Allah ona yeter, onun hiç hesaba katmadığı yerlerden kendisini rızıklandırır.»²⁸

H.z. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuşlardır:

«أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَا إِبْرَاهِيمُ إِنِّي عَلِيمٌ أَحِبُّ كُلَّ عَلِيمٍ»

«Allah (celle celalühü), İbrahim (aleyhisselam)'e: «Ey İbrahim! Gerçekten ben tüm ilimleri kapsayan manada âlimim. Bu itibarla her ilim sahibini de severim» diye vahyetmiştir.»²⁹

Rasullûllah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyuruyor:

«الْعَالِمُ أَمِينُ اللَّهِ سُبْحَانَهُ فِي الْأَرْضِ»

27 Enes hadisinden İbn Abdulberr rivayet etti.

28 Abdullah b. Cüz' ez-Zebîdi hadisinden Hatîb-i Bağdadî Tarih'inde zikretmiştir.

29 İbn Abdulber bu hadisi talik yoluyla zikretmiştir. Ancak bununla ilgili bir senede rastlayamadım.

“Her şeyden münezzeh olan Allah’ın yeryüzünde güven duyduğu kimse âlim olandır.”³⁰

Hiz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur:

«صِنْفَانِ مِنْ أُمَّتِي إِذَا صَلَحُوا صَلَحَ النَّاسُ، وَإِذَا فَسَدُوا فَسَدَ النَّاسُ: الْأَمْرَاءُ وَالْفُقَهَاءُ»

“Ümmetinden iki sınıf insan var ki, bunlar düzeline tüm halk da düzeler, bunlar bozulunca tüm halk da bozulmuş olur. Bunlar idarecilerle âlimlerdir.”³¹

Rasullûllah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurur:

«إِذَا أَتَى عَلَيَّ يَوْمٌ لَا أَرَادُ فِيهِ عِلْمًا يُقَرِّبُنِي إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَلَا بُورِكَ لِي فِي طُلُوعِ شَمْسِ ذَلِكَ الْيَوْمِ»

“Herhangi bir gün ki, ilim noktasından eğer beni Allah’a yaklaştıracak bir bilgiye beni sahip kılma-mışsa, o gün güneşin doğmasında benim için bir bereket bulunmamıştır demektir.”³²

Hiz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) ilmin ibadet ve şehadetten üstünlüğü noktasında da şöyle buyurmuştur:

«فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِي عَلَى أَدْنَى رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِي»

30 Muâz hadisinden İbn Abdulberr rivayet etmiştir.

31 İbn Abbas’dan İbn Abdulberr ve Ebû Nuaym zikretti.

32 Taberânî “el-Evsat”ında, Ebû Nuaym “Hilye”sinde, İbn Abdulberr “İlim” kitabında Hiz. Âişe’den rivayet etmişlerdir.

“Âlimin abide (sıradan bir insana) göre durumu-üstünlüğü, ashabımdan sıradan bir kimseye göre benim üstünlüğüm gibidir.”³³

Eğer bu hadise gereğince dikkat edilirse, ilim mertebesinin peygamberlik mertebesine ne denli yakın olduğunu görebilirsin. Doğrusu bu, sadece amel mertebesiyle işe koyulmanın ilimden nasıl da ayrıldığı ve ilmin mertebesinin ne denli üstün olduğunu göstermektedir. Eğer abidin, ibadetiyle ilgili, yani devam etmekte olduğu ibadetiyle ilgili bir bilgisi olmamış olsa, doğrusu buna ilişkin bir ibadetten de söz edilemezdi.

Rasullûllah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyuruyor:

«فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ عَلَى سَائِرِ الْكَوَاكِبِ»

“Âlimin abide derece bakımından üstünlüğü, ondördünde ayın öteki tüm yıldızlara olan üstünlüğü gibidir.”³⁴

Yine Rasullûllah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyuruyor:

«يُسْفَعُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثَلَاثَةٌ: الْأَنْبِيَاءُ ثُمَّ الْعُلَمَاءُ ثُمَّ الشُّهَدَاءُ»

“Kıyamet gününde üç sınıf kimse şefaatte bulunacaklardır: Peygamberler, bunlardan sonra âlimler ve bunların peşinden şehidler (şefaatte bulunacaklardır).”³⁵

33 Tirmizî bunu Ebû Ümame hadisinden rivayet etmiş ve: “Hasen sahihtir” demiştir.

34 Ebû Davud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Hibban rivayet ettiler. Bu, daha önce geçen Ebû Derda hadisinin bir parçasıdır.

35 Osman b. Affan hadisinden İbn Mace rivayet etmiştir.

Dikkat edilirse, hemen peygamberliğin ardından ve şehitlik mertebesinden daha önce gelen ilim mertebesi, en büyük mertebe olmaktadır ki, bundan daha üstünü düşünülebilir mi? Oysa şehitlik hakkında da bir hayli hadis rivayet olunmuş ve şehadetin fazileti bildirilmiş olmasına rağmen ilim derecesi onun üzerindeki bir derece olarak gelmektedir.

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyuruyor:

«مَا عُبِدَ اللَّهُ تَعَالَى بِشَيْءٍ أَفْضَلَ مِنْ فِقْهِ فِي الدِّينِ، وَلَفَقِيَةٍ وَاحِدٍ أَشَدُّ عَلَى الشَّيْطَانِ مِنْ أَلْفِ عَابِدٍ، وَلِكُلِّ شَيْءٍ عِمَادٌ وَعِمَادُ هَذَا الدِّينِ الْفِقْهُ»

“Dinde, fıkıh ilminde söz sahibi olunmasından daha iyi bir şekilde Allah’a ibadet olunamaz (uzak görüşlü bir bilgiyle ancak ibadet olunabilir). Gerçekten din alanında söz sahibi olabilen bir tek fakih (bilgin), şeytana göre ibadetinde devamlı ve sürekli olan sıradan bin kişiye nazaran daha zor aldatılır. Nitekim her şeyin bir temeli, direği vardır, bu dinin direği de fikhî bilme anlamında deren bir bilgiye sahip olmaktır.”³⁶

Hz. Peygamber şöyle buyuruyor:

«خَيْرُ دِينِكُمْ أَيْسَرُهُ، وَخَيْرُ الْعِبَادَةِ الْفِقْهُ»

36 Taberânî “Evsat”ında, Ebû Bekr Acurrî, “İlimin Fazileti” kitabında, Ebû Nuaym, “Riyazatu’l-Muteallimin”inde Ebû Hüreyre hadisinden rivayet etmiştir. Tirmizî ve İbn Macède: “Bir tek fakih, şeytana göre bin abidden daha zor yenilir” tarzında İbn Abbas hadisinden rivayet olunmuştur.

“Dininizin en hayırlı yönü, onun kolaylığıdır. İbadetin de en hayırlısı, dinde fakih (derin bilgi sahibi) olmaktır.”³⁷

Hız. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyuruyor:

«فَضْلُ الْمُؤْمِنِ الْعَالِمِ عَلَى الْمُؤْمِنِ الْعَابِدِ بِسَبْعِينَ دَرَجَةً»

“Mü'min abidin yanında mü'min âlimin yetmiş derece üstünlüğü vardır”³⁸

Hız. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyuruyor:

«إِنَّكُمْ أَصْبَحْتُمْ فِي زَمَنِ كَثِيرٍ فَقَهَاؤُهُ قَلِيلٌ قَرَأُوهُ وَخُطَبَاؤُهُ قَلِيلٌ سَأَلُوهُ كَثِيرٌ مُعْطَوْهُ، الْعَمَلُ فِيهِ خَيْرٌ مِنَ الْعِلْمِ. وَسَيَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ قَلِيلٌ فَقَهَاؤُهُ كَثِيرٌ خُطَبَاؤُهُ قَلِيلٌ مُعْطَوْهُ كَثِيرٌ سَأَلُوهُ، وَالْعِلْمُ فِيهِ خَيْرٌ مِنَ الْعَمَلِ»

“Gerçekten sizler fakihleri (ilimde derin bilgi sahibi olanları) çok, Kur'an okuyanı ve konuşanları (hatipleri) az, ilim isteyenleri az ve fakat cevap verenleri oldukça fazla olan bir dönemde bulunacaksınız. İşte o dönemde amel yapmanız (iş ve hizmette bulunmanız), ilim yapmanızdan değerli ve hayır olan bir dönemde dünyaya gelmiş oldunuz. Oysa yakın bir zamanda halk öyle bir durum yaşayacak ki, fakihleri (din açısından derin bilgi ve vukuf sahibi

37 İbn Abdulberr, Enes hadisinden zikretmiştir. Hadisin birinci bölümü Ahmed b. Hanbel tarafından Mihcen b. Edra'dan ceyyid sahih bir senedle, ikinci kısmı da Taberâni tarafından Abdullah b. Ömer hadisinden rivayet olunmuştur.

38 İbn Adıyy, zayıf bir isnadla Ebû Hüreyre'den, benzerini Ebû Ya'la, Abdulberr b. Avf hadisinden rivayet etmiştir.

insanları) gayet az konuşarak (ahkam kesenleri) fazla olacaktır. Soranlar çok olacak, cevap verenler az bulunacaktır. İşte o zaman, ilim yapmak amelden daha hayırlıdır.”³⁹

Hz. Peygamber yine şöyle buyuruyor:

«بَيْنَ الْعَالِمِ وَالْعَابِدِ مِائَةٌ دَرَجَةٍ بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ حُضْرُ الْجَوَادِ الْمُضْمَرِ سَبْعِينَ سَنَةً»

“Âlimle abid arasında fazilet açısından yüz derece vardır. Her iki derece arasındaki mesafe, besili koşu atının hızıyla tam yetmiş yıllık bir mesafedir.”⁴⁰

قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ؟ فَقَالَ: «الْعِلْمُ بِاللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ» فَقِيلَ: أَيُّ الْعِلْمِ تُرِيدُ؟ قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْعِلْمُ بِاللَّهِ سُبْحَانَهُ» فَقِيلَ لَهُ: نَسَأَلُ عَنِ الْعَمَلِ وَتُجِيبُ عَنِ الْعِلْمِ! فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ قَلِيلَ الْعَمَلِ يَنْفَعُ مَعَ الْعِلْمِ بِاللَّهِ، وَإِنَّ كَثِيرَ الْعَمَلِ لَا يَنْفَعُ مَعَ الْجَهْلِ بِاللَّهِ»

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem)’e: “Hangi ameller daha faziletlidir?” diye sorulması üzerine şöyle buyurmuştur: “Allah’ı bize tanıtan ilim.” Bu defa, “Hangi ilmi kasd ediyorsun?” denilince, şöyle buyurdu: “Herşeyden münezzeh olan Allah’ı, zatı, sıfatları ve fiilleri noktasından bize en iyi olarak tanıtan ilim.” Bu defa

39 Taberânî, Hizam b. Hakîm hadisinden bunun amcasından, bir rivayete göre de babasından rivayet etmiştir.

40 İsfahânî, Terğîb ve Terhîb’de İbn Ömer hadisinden, bu da babasından rivayet etmiştir. “Müsned-i Firdevs” sahibi de Ebû Hüreyre hadisinden rivayet etmiştir.

“Biz senden ‘Amel’den sormaktayız, sen ise bize ilimden söz ediyorsun...” denilince, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: **“Doğrusu, Allah’ı her yönüyle bilerek işlenen az amel fayda sağlar, oysa, Allah’ı gereğince bilip tanımadan yapılan çok amel bir fayda getirmez.”**⁴¹

Yine şöyle buyurur:

«يَبْعَثُ اللَّهُ سُبْحَانَهُ الْعِبَادَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ يَبْعَثُ الْعُلَمَاءَ ثُمَّ يَقُولُ:
يَا مَعْشَرَ الْعُلَمَاءِ، إِنِّي لَمْ أَضْعِ عِلْمِي فِيكُمْ إِلَّا لِعِلْمِي بِكُمْ، وَلَمْ
أَضْعِ عِلْمِي فِيكُمْ لِأَعْدَابِكُمْ، إِذْهَبُوا فَقَدْ عَفَرْتُ لَكُمْ»

“Kıyamet gününde Allah tüm kulları diriltir, sonra da âlimleri diriltip huzura getirir ve sonra şöyle buyurur: Ey âlimler topluluğu! Sizi en iyi bildiğim için, size ilim verdim, yoksa sizi azaplandırmak için ilim vermedim. Gidin, hepinizi bağışladım.”⁴²

Yüce Allah’tan güzel bir son isteriz.

41 Enes hadisinden İbn Abdulberr rivayet etmiştir.

42 Ebû Musa hadisinden Taberânî rivayet etmiştir.

İLMİN FAZİLETİNE DAİR İSLÂM BÜYÜKLERİNİN SÖZLERİ

Hz. Ali (radiyallahu anh), **Kümeyl**'e şöyle söyler:
“Ey Kümeyl! İyi dinle, ilim maldan daha hayırlıdır. Çünkü ilim seni korur, oysa mala gelince, sen malı korumak zorundasın. İlim hakimdir, mal ise, ilmin hakkında hüküm verdiği bir mahkumdur, mal, harcanınca tükenir, azalır. Oysa ilim, verildikçe çoğalır.”

Hiz. Ali yine der ki:

“Âlim kimse, gündüzleri oruç tutan, gecelerini ibadetle geçiren ve cihad eden kimseden daha üstündür. Âlim kimse ölünce, İslâm'da bir gedik açılır ve o gediği ancak kendisi gibi geride bıraktığı bir âlim doldurabilir.”

Hiz. Ali nazım halinde de şunları söyler:

***Gerçekte öğrenme payı ilim ehlinindir.
Çünkü onlar, kendilerinden hidayet
isteyenlere yol gösterirler, hidayettendirler.
Herkesin değeri, ancak güzel gördüğü şeyledir,
Cahillerse ilim ehline karşı düşmandırlar.
İlimle kurtul ki, sürekli hayat bulup yaşayasın.
Çünkü halk ölüdür, ilim ehliyse hep yaşar.***

Ebû'l-Esvd der ki:

“İlimden daha değerli bir şey yoktur. Hükümdarlar, halk üzerinde egemendirler, oysa âlimler, hükümdarlara egemendirler.”

Abdullah b. Abbas da şöyle der:

“Hz. Davud’un oğlu Hz. Süleyman, ilim, servet ve hükümdarlık arasında seçim yapması için serbest bırakıldı. Hz. Süleyman da ilmi seçti. Bunun üzerine kendisine ilmin yanında hem servet ve hem hükümdarlık verildi.»

Abdullah b. Mübarek’e: «Kimler insandır?» diye sorulunca, «Âlimlerdir» diye cevaplar. Bu defa: «O hükümdarlar kimlerdir?» diye sorulunca, buna da «Zahidlerdir» cevabını verir. “Aşağılık kimseler kimlerdir?” sorusuna da şu cevabı verir: «Dinlerini verip de yerine dünyayı seçenlerdir.» der. Dolayısıyla Abdullah b. Mübarek âlimden başkasını insan kabul etmemiştir. Çünkü insanı öteki varlıklardan ayıran özellik ilimden başkası değildir. İnsan, ancak değerli olan şey sayesinde insan olabilir. Yoksa bu üstünlük şahsi bir güç sayesinde olamaz. Eğer şahsi güç ve kuvvet sayesinde bir üstünlük olacaksa, deve daha güçlüdür. İnsan kemiklerinin iriliği bakımından da üstün olamaz. Çünkü fil insandan daha iri kemiklidir. Bu iş bir cesaret işi değildir. Çünkü yırtıcı hayvan insandan daha cesurdur. İnsan yemesiyle de gücünü kanıtlayamaz, değerini ortaya koyamaz. Çünkü öküzün işkembesi insana oranla daha büyüktür, geniştir. İnsan cinsel ilişki bakımından da üstünlüğünü ileri süremez. Çünkü en önemsiz serçeler bile, insandan daha çok cinsel ilişkidendirler. Kaldı ki, insanın yaratılış amacı, kendisini var eden zatı tanımak ve bilmek noktasından

öğrenmek için yaratılmıştır. Bu husustaki âyet-i kerime-
nin meali şöyledir:

﴿ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ٥٦ ﴾

**“Ben insanları ve cinleri, ancak bana ibadet et-
sinler diye yarattım.”⁴³**

Nitekim âlimlerden biri şöyle der:

“Keşke, ilim denen gerçeği kaçıranın kazancının ne ol-
duğunu bilebilseydim ve keşke ilmi elde edenin kaçırdığı
şeyin ne olduğunu bilebilseydim.”

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur:

«مَنْ أُوتِيَ الْقُرْآنَ فَرَأَى أَنَّ أَحَدًا أُوتِيَ خَيْرًا مِنْهُ فَقَدْ حَقَّرَ مَا
عَظَّمَهُ اللَّهُ تَعَالَى»

**“Kime Kur’an ilimleri verildiği halde, başkasına
verilen varlığın kendisindeki ilimden daha hayırlı
olduğu kanaatine varırsa, bu kişi, Allah’ın yücelt-
tiğini değersiz kılmış olur.”**

Feth el Mûsilî; “Yeme ve içmeden men edilen hasta, ölümüne
terkedilmiş değil midir?” deyince, çevresindekiler: “Elbette
öyledir” dediler. O da devamla: “İşte kalp de böyledir. Eğer
kalp, hikmetten ve ilimden üç gün men edilirse, ölüverir.”
Gerçekten de doğru söylemiştir. Çünkü kalbin ya da gön-
lün gıdası ilim ve hikmettir. Kalbin yaşaması bu ikisi sa-
yesindedir. Tıpkı vücudun gıdasının yemek olduğu gibi. Bir
kimse eğer, ilim gerçeğini yitirmişse, bu kimse kalp hastası
demektir, mutlaka bir gün kalp krizinden ölür. Fakat kendisi

43 Zariyât: 51/56.

bunun farkında olamaz. Çünkü dünya sevgisi ve dünya ile ilgili şeylerle zamanını geçirip bunlarla meşgul olmak, insanın tüm duyularını çalışamaz duruma getirir. Bu, adeta, aşırı bir korkunun, o andaki yaraların ızdırabını unutturmasına benzer. Gerçekte her ne kadar yaraları varsa da, aşırı korku, kişinin yaralarını hatırlamasına imkan vermiyor; ancak, ölüm, kendisindeki var olan dünya yorgunluğunu silip atınca, helâk ve yok olduğunun farkına varabilecektir, ama artık iş işten geçmiştir. Bu hal, tıpkı korkusundan güveneye kavuşanın durumu yavaş yavaş hissetmesi, sarhoşluktan ayılan kimsenin olan biteni görmeye başlaması gibidir. Kişi ayılınca korku ve sarhoşluk sırasında başına nelerin geldiğini anlayabilir, fakat bu sırada iş işten geçmiştir. Perdelerin ortadan kalktığı o günün dehşetinden Allah'a sığınırız. Çünkü tüm insanlar şu anda uyuyorlar, fakat öldüklerinde uyanırlar, ama heyhat...

Hasan-ı Basrî merhum şöyle konuşur:

“Âlimlerin kalemlerinin mürekkebi, şehitlerin kanlarıyla tartılır ve ağır gelir.”

Abdullah b. Mesûd da der ki:

“İlim henüz ortadan kalmazdan önce, sizin ilme sarılmanızı isterim. İlmin yok olması ya da kaldırılması demek, o ilmi bize aktaranların ölmesi demektir. Varlığım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, birçok kimse Allah yolunda şehitler olarak öldürülmelerini ve sonradan da âlimler olarak gönderilmelerini (diriltilmelerini) isteyecektir. Bunun nedeni de, onlardaki değeri ve üstünlüğü görmelerindedir. Ashında bir kimse âlim olarak annesinden doğmaz. Ancak ilim çalışıp öğrenmekle elde olunur.”

Abdullah b. Abbas da şöyle der:

“Bazı geceleri, ilim çalışması ve müzakeresi yapmak, benim için o geceleri ibadetle geçirmekten daha sevimlidir.”

Nitekim benzer ifadeler, Hz. Ebû Hüreyre ile Ahmed b. Hanbel'den de yapılmıştır.

Hasan-ı Basrî de:

﴿رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً﴾

“Rabbimiz, bize dünyada da güzellik, ahirette de güzellik ver.”⁴⁴ âyetiyle ilgili olarak şunları söyler: “Dünyada iyilik denince, bu, ilim ve ibadettir, ahirette iyilik denince bu, cennettir.”

Bazı bilge kişilere: “Hangi şeyler derlenip toparlanmalıdır, neler kârlıdır?” denince, şu cevap alınmıştır: “Gemin batınca, seni bırakmayıp, seninle birlikte batmayı göze alanı seç, yani ilmi seç.” Burada ‘geminin batması’ ifadesiyle anlatılmak istenen, bedenin ölümle yok olup gitmesidir. Yine zatın biri de şöyle der: “Kim ilme bir dizgin olarak sarılırsa, insanlar da kendisini imam (lider) edinirler. Kim de hikmet ve ilim sahibi diye bilinir ve tanınırsa, gözler onu vâkarla⁴⁵ ve saygıyla izler.”

İmam Şafî (radiyallahu anh) de şöyle der:

“İlimden az da olsa kime bu manada bir şey nisbet edilirse, bu onunla mutlu olur, kim de bundan yoksun kalırsa üzülür.”

Hz. Ömer de der ki:

44 Bakara: 2/201.

45 **Vakar:** Ağırbaşlılık. Halim ve heybetli oluş.

“Ey insanlar! İlme sarılmanızı salık veririm. Çünkü her şeyden münezzeh olan Allah’ın sevdiği bir ridası⁴⁶ vardır. Kim ilimden bir konu edinirse, Aziz ve Celil olan Allah da ona ridasından giydirir. Eğer bu arada o kimse bir günah işlerse, Yüce Allah, kendisinden ridasını soyup almamak için üç kez itapta⁴⁷ bulunûr. Hatta bu günahlar ölünceye dek sürüp gitse de o elbise sırtında iken hiçbir zaman günahından dönme yolu ona kapanmış olmaz.”

Ahnef de der ki:

“Âlimler efendi olmaya layık kimselerdir. Herhangi bir üstünlük eğer ilimle desteklenmemişse, sonuçta o zelîl olmaya mahkûmdur.”

Sâlim b. Ebû'l-Cad şöyle demiştir:

“Efendim beni üçyüz dirheme satın aldı ve beni özgürlüğüme kavuşturdu.” Ben ‘Özgürlüğümü elde edince ne yapayım?’ diye sordum. O da bana, ‘İlim tahsilini yap’ dedi. Nitekim ilim öğrenmem üzerinden henüz bir yıl geçmemişti ki, beni ziyaret amacıyla gelen Şehrin Emirini durumum müsait olmadığı için onu içeriye almaya izin vermedim.”

Zübeyr b. Ebû Bekr de şöyle der:

“Babam, Irak’tan bana mektup yazarak dedi ki, ‘Sana ilim öğrenimini tavsiye ediyorum. Eğer sen, fakir ve yoksul kalırsan ilim, senin için bir sermaye olur, eğer zenginsen, ilim senin için bir güzellik olur.’ ”

Yine anlatıldığına göre, **Hz. Lokman**’ın oğluna vasiyetlerinin birinde şöyle der:

46 **Rida**: Akıl. İlim. Seha. Örtü, şal.

47 **İtab**: Şiddetle hitab etmek. Azarlamak.

“Oğulcağızım! Âlimlerle otur, onlarla dizdize gelecek şekilde meclislerini daralt. Çünkü her şeyden münezzeh olan Allah, hikmet nûruyla kalpleri diriltir, tıpkı gök yağmurlarıyla yeri dirilttiği gibi...”

Bilge kimselerden biri de der ki: “Âlim kimse ölünce, sudaki (denizdeki) balık, havada uçan kuş buna ağlar. Fakat âlimin yüzü kaybolup gider, ama onu anmayı kimse unutmaz.”

Zührî merhum da şöyle der:

“İlim lafzı erlerindir. Onu gerçek yiğitler sever.”

İLİM ÖĞRENMENİN FAZİLETİ

Önce konunun önemini belirten âyetleri ele alalım.
Yüce Allah şöyle buyuruyor:

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ
فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا
قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾

“Bununla beraber mü’minlerin hepsi toptan seferber olmamalı idiler. Her kabileden bir taife toplansa da, dinde fıkıh tahsil etseler ve kavimleri döndükleri zaman onları korkutsalardı ya! Olur ki Allah’ın azabından sakınırlar.”⁴⁸

Yine Rabbimizin şu âyetine bakalım.

﴿فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾

“Eğer bilmiyorsanız zikir ehlinde (âlimlerden) sorunuz.”⁴⁹

Konu hakkındaki hadislerle gelince şöyledir:

48 Tevbe: 9/122.

49 Nahl: 16/43.

Hız. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyuruyor:

«مَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَطْلُبُ فِيهِ عِلْمًا سَلَكَ اللَّهُ بِهِ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ»

“Kim, ilim isteğiyle bir yola girerse, Allah da o kimseye cennete giden yolu açar.”⁵⁰

Rasullullah (sallallahu aleyhi vesellem) bir başka hadisinde şöyle buyuruyor:

«إِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَتَضَعُ أَجْنِحَتَهَا لِطَالِبِ الْعِلْمِ رِضَاءً بِمَا يَضْنَعُ»

“Doğrusu melekler, ilim yolunda çalışanların yaptıklarından hoşnut kalmaları sebebiyle, kanatlarını onların ayakları altına sererler.”⁵¹

Bir diğer hadiste de şöyle buyuruyor:

«لَأَنْ تَعْدُو فَتَتَعَلَّمَ بِأَبَا مِنْ الْعِلْمِ خَيْرٌ مِنْ أَنْ تُصَلِّيَ مِائَةَ رَكْعَةٍ»

“Sabahlayıp da ilim konusunda bir mesele öğrenmen, senin için yüz rekat namaz kılmandan hayırlıdır.”⁵²

Rasullullah (sallallahu aleyhi vesellem) yine buyuruyor ki:

«بَابٌ مِنَ الْعِلْمِ يَتَعَلَّمُهُ الرَّجُلُ خَيْرٌ لَهُ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا»

“Kişinin ilimle ilgili bir konuyu öğrenmesi, dünya ve onda var olan her şeyden daha hayırlıdır.”⁵³

50 Müslim, Ebû Hüreyre hadisinden rivayet etmiştir.

51 Ahmed b. Hanbel, İbn Hibban ve Hakim rivayet ettiler. Hakim, Safvan b. Assal hadisinden bunun sahih olduğunu belirtmiştir.

52 İbn Abdulber, Ebû Zer hadisinden almıştır.

53 “Ravzatu'l-Ukela”sında İbn Hibban, İbn Abdulber de Hasan Basrî üzerinde mevkuf olarak rivayet eder. Ancak bunu: “Onun için yüz rekattan hayırlıdır” lafzıyla merfu olarak bulabildim. Ebû Zer hadisinden “Evsat” kitabında Tebarânî rivayet etmiştir.

Hız. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) bir başka hadislerinde şöyle buyuruyor:

«أَطْلُبُوا الْعِلْمَ وَلَوْ بِالصَّيْنِ»

“İlim, Çin’de de olsa, onu elde etmek için arayın.”⁵⁴

Şimdi de bir başka hadis meali:

«طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ»

«İlim öğrenmek her müslümana farzdır.»⁵⁵

Hız. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) yine buyuruyor:

«الْعِلْمُ خَزَائِنٌ مَفَاتِيحُهَا السُّؤَالُ، أَلَا فَاسْأَلُوا فَإِنَّهُ يُؤْجَرُ فِيهِ أَرْبَعَةٌ؛ السَّائِلُ وَالْعَالِمُ وَالْمُسْتَمِعُ وَالْمُحِبُّ لَهُمْ»

“İlim, hazineler durumundadır. Anahtarları-ya, sorup öğrenmektir. Dikkat edin ve buna göre sorup öğrenin. Çünkü bundan dolayı dört kişi ecir kazanır; soruyu soran, cevap veren âlim, dinleyen ve bunlara sevgi gösteren.”

Hız. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyuruyor:

«لَا يَنْبَغِي لِلْجَاهِلِ أَنْ يَسْكُتَ عَلَى جَهْلِهِ، وَلَا لِلْعَالِمِ أَنْ يَسْكُتَ عَلَى عِلْمِهِ»

“Cahilin cehaletine susması (ilim öğrenmemesi), âlimin de ilmini saklaması doğru değildir.”⁵⁶

54 İbn Adiy ve Beyhaki “el-Medhal” ile “Şuab” da Enes’ten rivayet ettiler.

55 Ebû Nuaym, Hız. Ali’den rivayet etmiştir.

56 Taberânî, “Evsat”ında, İbn Merduye de “Tefsir”de, İbn Sünnî ve Ebû Nuaym da “Ravzatu’l-Müteallimin”de Cabir’den rivayet ettiler.

Bir hadis-i şerifte şu ifadeler yer almaktadır:

وَفِي حَدِيثِ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ:

«حُضُورُ مَجْلِسِ عَالِمٍ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاةِ أَلْفِ رَكْعَةٍ وَعِيَادَةِ أَلْفِ مَرِيضٍ وَشُهُودِ أَلْفِ جَنَازَةٍ» فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَمِنْ قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ؟ فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَهَلْ يَنْفَعُ الْقُرْآنُ إِلَّا بِالْعِلْمِ»؟

“İlim meclisinde bulunup oturmak, bin rekat namaz kılmaktan, bin hasta ziyaretinden, bin cenaze namazında bulunmaktan daha faziletlidir.”

Bunun üzerine Kendilerine, “Kur’an okumaktan da mı hayırlıdır?” diye sorulunca, şöyle buyurmuştur:

“Kur’an ilim ile fayda verir. Manası anlaşılmadan bir fayda sağlamaz.”⁵⁷

Yine Rasullûllah (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurur:

«مَنْ جَاءَهُ الْمَوْتُ وَهُوَ يَطْلُبُ الْعِلْمَ لِيُحْيِيَ بِهِ الْإِسْلَامَ فَبَيْنَهُ وَيَبْنَ الْأَنْبِيَاءُ فِي الْجَنَّةِ دَرَجَةً وَاحِدَةً»

“İslâm dinini hayata geçirmek için ilim öğreniminde bulunan kimse ile peygamberler arasında cennette sadece bir tek derecelik fark vardır.”⁵⁸

57 Bu hadis-i İbnü'l-Cevzî “Mevzuat”ında Ömer’den rivayet ediyor.

58 Darimî. İbn Sünnî, “Ravzatu'l-Muteallimîn”de Hasan’dan rivayet etmiştir. Kimisi bu Hasan, Hz. Ali’nin oğlu Hasan’dır derken, kimisi de İbn Yesar olan Hasan Basrî’dir, demişlerdir. Buna göre hadis Mürsel’dir.